

AKADEMİK KİTABXANALAR MİLLİ ELMİ İRSİN QORUNMASI SİSTEMİNDƏ

Aygün Səfərova

*Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxana resursları və informasiya axtarış
sistemləri kafedrasının doktorantı*

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının Kitabxana xidmət şöbəsinin müdiri

Email: aygunsafarova3@gmail.com

“Öz mədəni irsini qoruyub saxlaya bilməyən xalq
nəyə qadir olduğunu heç vaxt sübut edə bilməz”.

Heydər Əliyev

Академические библиотеки в системе сохранения национальной научной наследии

Резюме: *Статья рассматривает вопросы изучения, сбора и сохранения национально-научной наследии. В этом направлении изучается опыт академических библиотек разных стран. Автор анализирует концепцию по определению, сбору, сохранению и пропаганды национально-научной наследии Азербайджанской Республики.*

Academic libraries in the system of preservation of the national heritage

Abstract: *Article reviews the study questions, collection and preservation of the national scientific heritage. In this direction is studied experience of academic libraries around the world. The author analyzes the concept of the definition, collection, preservation and propagandy of the national scientific heritage of the Republic of Azerbaijan.*

Аçar sözlər: *Милли элми ирс, академик китабхана, милли ирсин топланması, милли ирсин тəблиği.*

Ключевые слова: *Национальное научное наследие, академическая библиотека, сбор национальной наследии, пропаганда национальной наследии.*

Keywords: *National scientific heritage, academic library, collection of national heritage, promotion of the national heritage.*

Bəşər mədəniyyətinin inkişafının əsas vasitəsi olan kitab cəmiyyətin yaranmasının erkən dövrlərində meydana gəlmiş, zamanəmizə qədər cəmiyyətlə birgə addımlamış, formalaşmış, bəşəriyyətin yaddaşına çevrilmişdir. Məhz cəmiyyət maddiləşmiş bu yaddaş (kitab) vasitəsi ilə bəşəriyyətin yaratmış olduğu bilikləri nəsildən-nəsilə ötürməyə nail olmuşdur. Bu da kitabın müxtəlif informasiyaları, biliyi, elmi dünya görüşünü, ictimai-siyasi və tarixi problemləri və s. özündə ifadə etməsi ilə əlaqədardır. Kitab cəmiyyətin maddi və mənəvi həyatını əks etdirməklə yanaşı, sosial həqiqətin, obyektiv və subyektiv hadisəsi kimi cəmiyyət elminə, iqtisadiyyata, siyasətə, mədəniyyətə, əxlaqa, tərbiyə və təhsil sisteminə ciddi təsir göstərmiş, bəşər

mədəniyyətinin təşəkkül və formalaşmasında yaxından iştirak etmişdir.

Cəmiyyətin inkişafında, onun təkmilləşməsində mühüm rol oynayan mədəniyyət bəşəriyyətin yaratmış olduğu ən böyük möcüzədir. Bəşəriyyətin zəkası, biliyi və tarixən yaradılmış təcrübəsi öz ifadəsini mədəniyyətdə tapır. Böyük alman filosofu Hegelin dediyi kimi xalqların müdrikliyini öyrənməyin yeganə açarı mədəniyyətin əlindədir.¹ Böyük filosofun bu qiymətli kəlamı mədəniyyətin bəşəriyyətin əsası olduğunu təsdiq edir.

Beləliklə, mədəniyyət - bəşəriyyətin ictimai tarixi inkişaf prosesində yaratmış olduğu maddi və mənəvi sərvətlərin məcmusudur. Mədəniyyət, həmçinin bu sərvətlərin yaradılmasında, onlardan istifadə edilməsində, qorunub saxlanmasında və gələcək nəsillərə çatdırılmasında yaxından iştirak edir.

Mədəniyyət cəmiyyətin tarixi inkişaf prosesində əldə etdiyi maddi və mənəvi sərvətlərin məcmusudur, həmçinin onların yaradılması qabiliyyəti və bəşəriyyətin tərəqqisi üçün onlardan istifadə etmək, qoruyub saxlamaq və onları nəsildən-nəslə ötürmək bacarığıdır.

Özündə ümumbəşəri sərvətləri cəmləşdirən mədəniyyət bəşər tarixinin çox erkən dövrlərində meydana gəlmişdir. Meydana gəlib formalaşdığı ilk gündən mədəniyyət sosial hadisə kimi insanların həyat və fəaliyyəti ilə sıx bağlı olmuş, insanın əli və əqli ilə yaratdığı bütün nailiyyətləri ümumiləşdirmiş, qoruyub saxlamış, nəsildən-nəslə ötürülməsində yaxından iştirak etmişdir.

Kitabxanalar cəmiyyətin yaratmış olduğu ilk təsisatlardan biri kimi həmişə bəşəriyyətin ruhi-mənəvi inkişafına kömək edən cəmiyyət qanunauyğunluqlarının formalaşmasında yaxından iştirak edən mədəniyyətin bəşər yaddaşını qoruyub saxlayan, zaman keçdikcə cəmiyyətin özünün hərtərəfli inkişafına yardımçı olan bir institut səviyyəsinə yüksəlmişdir. Yüksək mədəniyyətə malik olan şəxsiyyətlər ictimai mühitin formalaşmasına insanların yaşayış tərzinin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsinə və yaxşılaşmasına müsbət təsir göstərə bilər.²

Kitab bəşəriyyətin yaratmış olduğu fikir və ideyaların, nəzəriyyələrin, konsepsiyaların və elmi kəşflərin uzun bir tarixi müddət üçün insanlara çatdırmağın əsas vasitəsi olmuşdur. Deməli, milli hesab edilən kitab məhsulu, informasiya daşıyıcısı olaraq həm də bəşəridir.

Bir sıra müasir sosioloqlar hesab edir ki, milli olan həm də elmidir. Beləki, milli dəyərlər tədqiqat obyektinə çevrilir, elmi əsaslarla öyrənilərək qorunub saxlanılır və mütəmadi olaraq zənginləşir və yeni məzmun daşımağa başlayır. Milli elmi irsin toplanması, qorunub saxlanması və təbliği sahəsində belə bir konsepsiya real təcrübə tərəfindən də sübut olunur. Kitabxanalar bu təcrübənin önündə gedən müəssisələrdir. Milli irsi öyrənmək, toplamaq, sistemləşdirmək, təbliğ etmək, məsafəyə və zamana ötürmək və mühafizə

¹Xələfov A.A.Kitabxana və cəmiyyət. Bakı, 2011

²Xələfov A.A.Kitabxana və cəmiyyət. B.,s. 19.

etmək kimi mühüm vəzifələr kitabxanalar qarşısında duran ən vacib işlərdir.

Bu problemləri müxtəlif ölkələrdə müxtəlif yollarla həll edirlər. Məsələn, 1944-cü ildə Polşada yaradılmış Mədəniyyət Nazirliyi 2005-ci ildə Polşanın Mədəniyyət və Milli İrs Nazirliyi adlandırıldı və milli irsin öyrənilməsi, toplanması və mühafizəsi məsələləri qarşıya qoyuldu.³ Eləcə də Rumıniyada da bu problemlərin öyrənilməsi və həyata keçirilməsi Rumıniya mədəniyyət və milli irs nazirliyinin üzərindədir.

Rusiya Federasiyasında 1992-ci ildə görkəmli kulturoloq alim D.S.Lixaçov adına Mədəni və Təbii İrs üzrə Elmi-Tədqiqat İnstitutu yaradıldı. Qısa adı “İrs institutu” olan bu müəssisə YUNESKO-nun “Dünya mədəni və təbii irsinin qorunması” konvensiyası əsasında yaradıldı və mədəni, təbii irsin bütün müxtəlifliyi ilə qarşıya çıxan problemlərin həlli ilə məşğul olmağa başladı.⁴

İrs, milli irs, milli mədəni irs necə adlandırılmasından asılı olmayaraq milli-elmi irsin tərkib hissəsidir, elmi əsaslarla öyrənilir, qorunur və təbliğ olunur. Qarşıya çıxan başlıca sual irsin müəyyənləşdirmə meyarı, onun milliliyi və dəyərlər sistemində rolunun müəyyənləşdirilməsidir. Qlobal informasiya məkanında bu istiqamətdə bir mənalı konsepsiya mövcud deyil. Müəyyənləşdirmə və qiymətləndirmə sahəsində formalaşmış bir dünya təcrübəsinin olmadığından müxtəlif ölkələrdə müxtəlif forma və metodlar tətbiq olunur.

2009-cu ildə İsrail hökuməti Frans Kafkanın əlyazmalarını İsrailin milli-mədəni irsi kimi tanıyıb.⁵ Qeyd edək ki, 1883-cü ildə Praqa şəhərində anadan olmuş və bütün əsərlərini alman dilində yazmış⁶ dünya şöhrətli yazıçı 1924-cü ildə vərəm xəstəliyindən ölür. O zaman İsrail dövləti yox idi. Buna baxmayaraq Frans Kafkanın əlyazmalarını milli irs olaraq elan edirlər. Lakin dünya elmi fikrində hələ də bir sıra yazılarda Nizami Gəncəvinin milli mənsubiyyəti haqqında müzakirələr aparılır. Eləcə də bir çox mənbələrdə, xüsusilə də rusdilli mənbələrdə Xaqani Şirvani hələ də görkəmli fars şairi və ya iran şairi kimi təqdim olunur.⁷

Milli elmi irsə müxtəlif yanaşmalar kontekstində müəyyən edilir ki, hər bir ölkə bu problemin həlli baxımından müstəqil strategiya müəyyənləşdirir. Bir çox hallarda bu məsələ dövlət və milli siyasətin çərçivəsində özünü ifadə edir.

“Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiyanın” 6.1.8. bəndinə uyğun olaraq⁸

³<https://ru.wikipedia.org/wiki/>

⁴<https://ru.wikipedia.org/wiki/>

⁵<http://www.azadliq.org/a/27912304.html>

⁶https://tr.wikipedia.org/wiki/Franz_Kafka

⁷Хакани Ширвани.Дворцы Мадаины.(Перевод с фарси М.Синелникова) М.:Наталис, 2004. 544 с.

⁸<http://president.az/articles/11312>

fəaliyyətimizi qurmaq ən düzgün konsepsiya hesab edilə bilər. “Milli kontentin inkişaf etdirilməsi” məqsədi ilə prioritet istiqamətlərin müəyyənəlməsi, informasiya resurslarının toplanması, emalı, mühafizəsi, təbliği və qorunması istiqamətində sistemli fəaliyyətimizi həyata keçiririk. Milli kontentin inkişafı bir tərəfdən Azərbaycan dilli məlumat kütləsinin artmasını, digər tərəfdən Azərbaycan haqqında məlumat kütləsinin həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət artımını nəzərdə tutur.

Azərbaycanda milli-elmi irsin öyrənilməsi, toplanması, mühafizəsi və təbliği istiqamətində “Milli Strategiya”ya əsaslanaraq konseptual “yol xəritəsi” müəyyənəldirdik.

- Azərbaycan alimlərinin cari və retrospektiv toplu biobibliografik resursunun yaradılması.

Bu resurs ilk dəfə olaraq Azərbaycanda elmi fikir sahibi olmuş şəxslərin bitkin bir mənzərəsini yaratmağa imkan verəcək. Başqa sözlə, milli elmin kamil bir “xəritəsi” yaradılacaq. Hələ yüz il əvvəl görkəmli Azərbaycan mütəfəkkiri M.Tərbiyyət “Azərbaycan alimləri”⁹ adlı kitabında xeyli məlumat toplamış, qədim və orta əsr alimlərimizin adını əbədiləşdirmişdi. Lakin nə o zaman, nə də Sovet dövründə ideoloji problemlər ucbatından tam və bitkin mənzərənin yaradılması mümkün olmamışdır.

- Azərbaycanın milli-mədəni dəyərlər sistemində elmi informasiya massivlərinin yaradılması.

Milli və dini tolerantlıq, multikulturalizm, hüquqi cəmiyyət, demokratik dəyərlər və bir çox ictimai-siyasi həyatımızı əhatə edən mövzuların müəyyənəldirilməsi və resurs bazalarının yaradılması, bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən Azərbaycan alim və mütəxəssislərinin ölkədaxili və xaricdə dərc olunmuş əsərlərini müəyyənəldirmək və təbliğ etmək. Bu istiqamətdə Milli Kitabxana və Prezident Kitabxanası ilə yaxından əməkdaşlıq etmək və fəaliyyətin əlaqələndirilməsini nəzərdə tuturuq.

- Azərbaycanın elmi nailiyyətlərini özündə əks etdirən informasiya massivlərinin yaradılması.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yarandığı gündən başlayaraq Azərbaycan alimlərinin yaratmış olduğu elmi fikir və məhsulların çox böyük kütləsi kitabxanamızda toplanmışdır. Azərbaycanda dissertasiyalar, elmi monoqrafiyalar və alimlərin fərdi bibliografik göstəriciləri imkan verir ki, Azərbaycan elmi fikrinin mükəmməl bir “xəritəsini” yaradaq. Bu istiqamətdə də hazırlıq işləri aparılır.

- Xaricdə yaşayan və yarıdan Azərbaycan alimlərinin biobibliografik resurslarının hazırlanması.

Etiraf edək ki, Azərbaycan kiçik dövlətdir. Yüksək elmi təhsil almış gənclərimiz bir çox hallarda dünyanın qabaqcıl elmi mərkəzlərinə dəvətlər alır, dünya elmi inkişafında yeni və maraqlı nəticələr əldə edirlər. Bu alimlər nəinki

⁹Tərbiyyət M. Daneşməndane Azərbaycan. Bakı, Yazıçı, 1979. 390 s.

Azərbaycan elmi irsinin təmsilçiləridir, eləcə də xalqımızın iftixar mənbəyidir. Bu alimləri üzə çıxarmaq, öyrənmək və Azərbaycan ictimaiyyətinə tanımaq qarşıda duran vəzifələrimizdəndir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin bu barədə dediyi fikirlər də düzgün yolda olduğumuzu göstərir: “Öz mədəni irsini qoruyub saxlaya bilməyən xalq nəyə qadir olduğunu heç vaxt sübut edə bilməz.”¹⁰

Hal-hazırda Azərbaycanda milli irsin öyrənilməsi və təbliği sahəsində bir çox mötəbər qurumlar fəaliyyət göstərir. Heydər Əliyev fondunun Azərbaycan xalçaları və Azərbaycan muğamı sahəsində gördüyü işlər misilsizdir. Respublikanın Elmlər Akademiyası sistemində, Azərbaycan Milli Kitabxanasında, Azərbaycan Prezidenti Kitabxanasında da milli irsin öyrənilməsi, toplanması və təbliği sahəsində xeyli işlər görülməkdədir. Milli xarakterli informasiya resurslarının toplanması, təbliği və mühafizəsi istiqamətində başlıca mərkəz funksiyası AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının üzərinə düşür. Məhz bu baxımdan əməkdaşlıq və fəaliyyətin koordinasiyası sahəsində söylərimizi artırmaq nəzərdə tutulur.

Müasir kitabxana-informasiya fəaliyyəti qarşıya qoyduğumuz vəzifələrin layiqincə həyata keçirilməsi baxımından geniş imkanlar yaradır. AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası ənənəvi kitabxana texnologiyası ilə yanaşı, müasir texnologiyaların öyrənilməsi və tətbiği ilə mütəmadi məşğul olur. Virtual məkanda, sosial şəbəkələrdə Azərbaycan elmi irsinin təbliği sahəsində xüsusi layihələr həyata keçirir. Sosial şəbəkələr böyük informasiya məkanı təşkil etməkdədir. Bu şəbəkələrin sürəti, böyük informasiya tutumu, operativliyi və şəbəkə xarakteri imkan verir ki, informasiya siyasətini daha geniş kütlələrə çatdıraq. Eləcə də virtual məkanda mötəbər informasiya kütləsinin artması baxımından, Azərbaycan dilli kontingentin genişlənməsi baxımından əhəmiyyətlidir.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyevin böyük dirijor və bəstəkar Niyazinin ev muzeyinin təntənəli açılışındakı çıxışından. 18 sentyabr 1994-cü il.
2. Xələfov A.A. Kitabxana və cəmiyyət. Bakı, Azərnaşr. – 2011. - 360 s.
3. Kazımi P.F. İnformasiya mühəndisliyi. Bakı, BDU. - 2012. - 320 s.
4. Tərbiyyət M. Danəşməndane Azərbaycan, Bakı. – Yazıçı. - 1979. - 390 s.
5. Хакани Ширвани. Дворцы Мадаины. (Перевод с фарси М.Синелникова) М.:Наталис, 2004. - 544 с.
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
7. <http://www.azadliq.org/a/27912304.html>
8. https://tr.wikipedia.org/wiki/Franz_Kafka
9. <http://president.az/articles/11312>

¹⁰Heydər Əliyevin böyük dirijor və bəstəkar Niyazinin ev muzeyinin təntənəli açılışındakı çıxışından. 18 sentyabr 1994-cü il.